

เอกสารวิชาการส่วนบุคคล
(Individual Study)

หัวข้อ : สิทธิมนุษยชนสากลกับสิทธิมนุษยชนไทย

จัดทำโดย ศ. ดร.บวรศักดิ์ อุวรรณโณ
รหัส ๕๙๐๔๑๕

รายงานนี้เป็นส่วนหนึ่งของการอบรม
หลักสูตรหลักนิติธรรมเพื่อประชาธิปไตย รุ่นที่ ๔
วิทยาลัยรัฐธรรมนูญ
สำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ

สิทธิมนุษยชนสากล VS. สิทธิมนุษยชนไทย

ศ. ดร.บวรศักดิ์ อุวรรณโณ*

ความนำ

สิทธิมนุษยชน (Human Rights) เป็นกระแสโลกในปัจจุบันดังจะเห็นได้ว่าในคำประกาศสหัสวรรษ (Millennium Declaration) ของสหประชาชาติที่มีผลใช้บังคับระหว่าง ค.ศ. 2000 – 2015 ได้มี 8 บท โดยมีบทที่ 5 ว่าด้วย สิทธิมนุษยชน ประชาธิปไตยและธรรมาภิบาล (Chapter V Human Rights, Democracy and Good Governance) ซึ่งเรียกร้องให้สมาชิก 193 ประเทศเคารพและปฏิบัติตาม นอกจากนี้ ประเทศตะวันตกทั้งหลายได้ใช้ประเด็นสิทธิมนุษยชนเป็นเครื่องวัดประเทศอื่น ๆ ทั่วโลก และมีมาตรการทั้งทางเศรษฐกิจ และการเมือง เพื่อบังคับให้ประเทศเหล่านั้นต้องเคารพสิทธิมนุษยชน

ประเทศไทยก็ตกอยู่ภายใต้กระแสโลกเหล่านี้ ดังนั้นในฐานะประเทศสมาชิกสหประชาชาติ เราจึงต้องอนุโลมตามโลกาธิปไตย อย่างไรก็ตามประเทศไทยก็มีภูมิสังคมไม่เหมือนกับตะวันตก โดยเฉพาะวัฒนธรรมและศาสนาที่แตกต่างจากตะวันตกอย่างชัดเจน

บทความนี้จึงต้องการเสนอจุดร่วม และจุดต่างระหว่างสิทธิมนุษยชนสากล และสิทธิมนุษยชนไทย และหาทางประสมประสาน 2 สิ่งนี้ให้ไปด้วยกันได้ โดยไม่เสียเอกลักษณ์ของแต่ละสิ่ง จึงแยกการนำเสนอเป็น 2 ส่วนคือ

ส่วนที่หนึ่ง สิทธิมนุษยชนสากล

ส่วนที่สอง สิทธิมนุษยชนไทยในกระแสโลก

---

* ศาสตราจารย์กิตติคุณ ดร.บวรศักดิ์ อุวรรณโณ แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ส่วนที่ 1

สิทธิมนุษยชนสากล

การพิจารณาสิทธิมนุษยชนต้องพิจารณาใน 2 ประเด็นคือ

1. จุดกำเนิด ความเป็นมา และพัฒนาการสิทธิมนุษยชน
2. สิทธิมนุษยชนสากลในปัจจุบัน

1. จุดกำเนิด ความเป็นมาและพัฒนาการสิทธิมนุษยชน

ศาสนาทุกศาสนาสำคัญในทุกสังคมให้ความสำคัญชีวิตมนุษยชนด้วยกันทั้งสิ้น แต่แนวความคิด “สิทธิมนุษยชน” (Human Rights) สากลซึ่งถือว่ามนุษยชนทุกคนย่อมมีสิทธิที่จะละเมิดมิได้ ไม่ว่าโดยใครอยู่กลุ่มหนึ่ง เพียงเพราะเขาเป็นมนุษย์ ปรากฏชัดในคริสต์ศตวรรษที่ 17 และ 18 นี้เอง

ในยุคนี้ มนุษย์บูชาเหตุผล (Rationalism) มีความเชื่อมั่นในวิทยาศาสตร์และความเจริญก้าวหน้า กฎหมายธรรมชาติ (Natural Law) ที่เชื่อว่ามาจากพระเจ้าเป็นเจ้า เป็นสากล นิจันรันดร์ ถูกตีความใหม่มาจาก “ธรรมชาติที่มีเหตุผลของมนุษยชน”¹ ว่าสิ่งใดจำเป็นและเป็นประโยชน์ต่อตนและมนุษย์คนอื่น ๆ กฎหมายตามภาวะวิสัย (droit objectif) ที่เพลโต และอริสโตเติลเน้นลักษณะ “ทั่วไป” (general) ไม่ระบุตัวตน (impersonal) ถูกตีความให้ยอมรับมนุษย์ในฐานะผู้ทรงสิทธิ (routet de droit) ซึ่งคือสิทธิตามอัตวิสัย (droit subjectifs) ที่แต่ละคนมีอยู่ตามธรรมชาติเพื่ออ้างยันรัฐ (state) ซึ่งมีทั้งอำนาจสั่งและอำนาจลงโทษ ไม่ให้มาละเมิดได้²

สิทธิมนุษยชนยุคใหม่ตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 18 เป็นต้นมาจึงถือกำเนิดในบริบททางปรัชญาปัจเจกชนนิยม (individualism) ทางสังคม ปรัชญาประชาธิปไตยและนิติธรรม (Democracy and Rule of Law) ทางการเมืองและกฎหมาย และปรัชญาเสรีนิยมทางเศรษฐกิจ (Liberalism)

ในทางสังคม สิทธิมนุษยชนเป็นสิ่งเดียวกับปัจเจกชนนิยมและเป็นบทแย้งสภาพสังคมก่อนศตวรรษที่ 18 ที่มี “ชนชั้นทางสังคม” (social class) แยกเป็นกษัตริย์ ขุนนาง อิสระชน และไพร่ตืดที่ดิน (serf) ใครเกิดในชนชั้นใดก็เป็นคนชนชั้นนั้น มีสิทธิตามชนชั้นนั้น ไพร่ก็ต้องเป็นไพร่ มีสิทธิอย่างไร้จะไปเท่ากับขุนนางไม่ได้ แต่เมื่อปรัชญาปัจเจกชนนิยมเฟื่องฟูดังที่รุสโซกล่าวไว้ในประโยคแรกของบทที่ 1 หนังสือสัญญาประชาคมว่า “มนุษย์แต่ละคนเกิดมาโดยมีอิสรภาพ (L'homme est né libre.)”³ และคำประกาศสิทธิมนุษยชนและพลเมืองฝรั่งเศสปี 1789 ข้อ 1 มีความว่า “มนุษย์ทุกคนเกิดมาและดำรงอยู่อย่างอิสระและเสมอภาคเท่าเทียมกันในกฎหมาย ความแตกต่างทางสังคมจะอยู่

¹ Lochak, Danièle, Lesdroits de l' homme, coll La Décanoate, Paris, la Décanoate, Loos, P 8.

² Dp.cit.

³ Rousseau, Jean.Jaeques, Du Contrat Social on Principes der Droit Politique, www.rousseauonline.ch>paf>rousseau, [189]

พื้นฐานของประโยชน์ร่วมกันเท่านั้น”⁴ โดยนัยนี้ มนุษย์ย่อมไม่สังกัด “ชนชั้น” (class) หรือ “เหล่ากำเนิด” (origin) ใด ๆ อีก แต่มนุษย์แต่ละคนย่อมมีศักดิ์ศรีและความเท่าเทียมกับผู้อื่น ความเสมอภาค (equality) เป็นผลตามมาของความเป็นมนุษย์ เมื่อเป็นเช่นนี้ สิทธิมนุษยชนจึงเป็นบทแย้งของชนชั้นและความไม่เสมอภาค

ในทางการเมืองและกฎหมายนั้น เมื่อมนุษย์แต่ละคนมีอิสรภาพและความเสมอภาคแล้ว เขาย่อมมีสิทธิและเสรีภาพเสมอกัน และต้องมีส่วนร่วมในทางการเมืองโดยสามารถให้ความเห็นชอบว่าใครจะมาปกครองประเทศ (government by consent of the people) โดยผ่านระบบเลือกตั้งรวมทั้งมีอำนาจตัดสินเรื่องสำคัญ ๆ ด้วยตนเองโดยผ่านการลงประชามติ และประชาชนย่อมมีสิทธิเสรีภาพตามธรรมชาติที่รัฐและผู้อื่นจะละเมิดมิได้ เมื่อเป็นดังนี้ สิทธิมนุษยชนจึงเป็นบทแย้งของการปกครองเผด็จการที่ประชาชนไม่มีส่วนร่วมให้ความเห็นชอบ และเป็นบทแย้งของอำนาจล้นพ้นของผู้ปกครองที่มีอยู่เหนือผู้ปกครองนั่นเอง

ในทางเศรษฐกิจนั้น เมื่อมนุษย์มีศักดิ์ศรีและคุณค่าทูลคนเสมอกับผู้อื่น มนุษย์จึงย่อมสามารถประกอบการทางเศรษฐกิจได้โดยเสรี เสรีภาพทางเศรษฐกิจซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของเสรีภาพที่มนุษย์มีอยู่ในเรื่องอื่น ๆ ทั้งหมด ย่อมทำให้แต่ละคนสามารถจัดตั้งองค์กรทางธุรกิจ และลงมือประกอบการทางธุรกิจ เศรษฐกิจได้ และรัฐก็ไม่ควรเข้าไปแทรกแซง เว้นแต่เป็นเรื่องที่เอกชนไม่ทำ หรือทำไม่ได้ โดยนัยนี้ สิทธิมนุษยชนจึงเป็นบทแย้งของระบบเศรษฐกิจแบบศักดินานิยม (feudalism) ที่ไพร่ตืดที่ดินต้องใช้แรงงานผลิตสินค้าและบริการให้มูลนาย ในขณะที่สิทธิมนุษยชนทางเศรษฐกิจถือหลักว่า ผู้ใดประกอบการ ผู้นั้นต้องได้รับผลที่ตนประกอบ ไม่ว่าจะเป็นการกำไร หรือขาดทุน ระบบมูลนายที่ไม่ต้องทำแต่รอรับส่วยอากรที่ไพร่ทำมาให้ จึงถูกทำลายลง

ดังนั้น เมื่อพิจารณากำเนิดและพัฒนาการสิทธิมนุษยชนตะวันตกแล้ว เราจึงกล่าวได้ว่า สิทธิมนุษยชนเป็นผลมาจากการต่อสู้ของชนชั้นกลางกับอภิสิทธิชน คือ พระมหากษัตริย์ ขุนนาง และพระเพื่อทำลายชนชั้นทางสังคมเป็นประการแรก เพื่อยกเลิกการปกครองแบบเผด็จการแบบราชาธิปไตยและอภิชนาธิปไตย และเพื่อล้มล้างระบบการผลิตแบบศักดินานิยม

การ “ต่อสู้” ย่อมแสดงอยู่ในตัวว่าต้องผ่านความรุนแรงที่ต่างฝ่ายต่างกระทำต่อกัน ฝ่ายหนึ่งต้องการรักษาสถานะเดิม (status quo) โดยเฉพาะชนชั้นผู้ปกครองและอภิสิทธิชน แต่อีกฝ่ายหนึ่งต้องการล้มล้างเปลี่ยนแปลงโดยเฉพาะชนชั้นกลาง เราจึงเห็นได้ว่าการประกาศเอกราชและสงครามระหว่าง 13 อาณานิคมกับอังกฤษจนกำเนิดสหรัฐอเมริกาขึ้นและเกิดการปฏิวัติใหญ่โดยชนชั้นกลางนำประชาชนลุกขึ้นต่อสู้กับอำนาจรัฐของกษัตริย์และขุนนาง

⁴ Art 1 “Les hommes naissent et demeurent libres et égaux en droits. Les distinctions sociales ne peuvent être fondées que sur l'utilité commune.”

เมื่อสถาปนากฎหมายการเมืองการปกครองแบบใหม่แล้ว ผู้ชนะคือชนชั้นกลางจึงสถาปนา “สิทธิมนุษยชน” (human rights) ซึ่งหมายถึงผลประโยชน์ที่กฎหมายที่สถาปนาขึ้นรับรอง และคุ้มครองไม่ให้รัฐบาลหรือผู้ปกครองเข้ามาละเมิดได้อีก สมดังที่พระพรหมคุณาภรณ์กล่าวไว้ว่า

“คำว่า สิทธิมนุษยชน (human rights)... เกิดจากภูมิหลังในประวัติศาสตร์ ที่มนุษย์อยู่ด้วยการรื้อร่นต่อสู้ เมื่อมนุษย์ยังอยู่ในระบบความคิดแบบแบ่งแยกกันแข่งขันกัน หลักสิทธิมนุษยชนเป็นดังนั้น ก็เป็นหลักประกันสำหรับปกป้องตัวไม่ให้ฝ่ายอื่นเข้ามาครอบงำทำลายได้”

2. สิทธิมนุษยชนสากลในปัจจุบัน

เดิมสิทธิมนุษยชน (human rights) เป็นความคิดทางกฎหมายธรรมชาติ (Natural Law) ซึ่งมนุษย์ไม่ได้สร้างขึ้น แต่มีอยู่ตามธรรมชาติดังจะเห็นได้ว่า “คำประกาศสิทธิมนุษยชนและพลเมืองฝรั่งเศส ปี 1789” หรือ “ปฏิญญาสากลว่าสิทธิมนุษยชนปี 1948” ใช้คำว่า “Declaration” (ประกาศหรือปฏิญญา) เพื่อแสดงให้เห็นว่าไม่ใช่สิ่งที่ใครสร้างขึ้น แต่เป็นการ “ประกาศ” แสดงสิทธิตามธรรมชาติที่มีอยู่ และไม่เป็นลายลักษณ์อักษร ให้รู้กันทั่วไปโดยทำเป็นลายลักษณ์ ต่อมาจึงมีการถือว่าปฏิญญานี้มีฐานะเป็นกฎหมายจารีตประเพณีระหว่างประเทศ (International Customary Law)

อย่างไรก็ดี ความเป็นกฎหมายธรรมชาติดูจะไม่มีสภาพบังคับแน่นอนจึงต้องทำให้สิทธิมนุษยชนตามธรรมชาตินี้มีสถานะเป็นกฎหมาย และต้องมีองค์กรไว้คุ้มครองป้องกันการละเมิด

2.1 กฎหมายคุ้มครองสิทธิมนุษยชน

เพื่อให้การคุ้มครองมีความแน่นอนเป็นกฎหมายจึงมีการทำกฎหมายขึ้นเพื่อการนี้ มีการตรากฎหมายคุ้มครองทั้งในระดับภายในประเทศและระดับต่างประเทศ

2.1.1 การตรากฎหมายภายในของแต่ละประเทศ

การตรากฎหมายภายในนี้ เริ่มที่อังกฤษ อาทิ มหาบัตรรัฐธรรมนูญ (Magna Carta ปี ค.ศ. 1215) หรือ พระราชบัญญัติว่าด้วยสิทธิ (Bill of Rights ปี ค.ศ. 1688) ต่อมาก็บัญญัติรับรองและคุ้มครองสิทธิไว้ในรัฐธรรมนูญของมลรัฐเอกราช 13 มลรัฐในสหรัฐอเมริกา และการแก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญสหรัฐอเมริกา ปี 1787 ในปี ค.ศ. 1791 ถึง 10 ฉบับ เพื่อคุ้มครองสิทธิเสรีภาพ ซึ่งยังมีผลใช้มาจนถึงปัจจุบัน

นับแต่นั้น ประเทศที่มีรัฐธรรมนูญเป็นลายลักษณ์อักษรจึงบัญญัติรับรองสิทธิเสรีภาพ ไว้ในรัฐธรรมนูญ ซึ่งมีผลทำให้แม้แต่รัฐสภาหรือฝ่ายนิติบัญญัติจะตรากฎหมายมาจำกัดสิทธิประชาชนโดยที่รัฐธรรมนูญไม่ให้อำนาจไว้ไม่ได้⁵ หน่วยงานของรัฐเองก็จะละเมิดมิได้

⁵ มาตรา 29 ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 และ 2550 สำหรับร่างรัฐธรรมนูญฉบับลงประชามติ 7 สิงหาคม 2559 โปรดดูมาตรา 25 และ 26

นอกจากรัฐธรรมนูญรับรอง และคุ้มครองแล้ว ก็ยังมีการตรากฎหมายอื่น ๆ มาคุ้มครองสิทธิ เช่น พระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการค้ามนุษย์ พ.ศ. 2551 พระราชบัญญัติคุ้มครองเด็ก พ.ศ. 2546 พระราชบัญญัติความเท่าเทียมระหว่างเพศ พ.ศ. 2558 พระราชบัญญัติคุ้มครองผู้ถูกกระทำด้วยความรุนแรงในครอบครัว พ.ศ. 2550 พระราชบัญญัติส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการ พ.ศ. 2550 พระราชบัญญัติผู้สูงอายุ พ.ศ. 2546 ฯลฯ

2.1.2 การตรากฎหมายระหว่างประเทศ

นอกจากกฎหมายภายในแล้ว ในทางระหว่างประเทศเมื่อมีปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนแล้ว ต่อมาก็มีการทำอนุสัญญาระหว่างประเทศเพื่อคุ้มครองสิทธิในด้านต่าง ๆ ที่สำคัญก็มี กติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง (International Covenant on Civil and Political Rights – ICCPR ปี 1966) กติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิทางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม (International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights – ICESCR ปี 1966) นอกจากนั้นก็ยังมีอนุสัญญาเฉพาะด้าน อาทิ อนุสัญญาระหว่างประเทศว่าด้วยการจัดการเลือกปฏิบัติทางเชื้อชาติในทุกรูปแบบ (International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination – CERD ปี 1966) อนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก (Convention on the Rights of the Child – CRC ปี 1989) อนุสัญญาว่าด้วยการขจัดการเลือกปฏิบัติต่อสตรีในทุกรูปแบบ (Convention on the Elimination of all Forms of Discrimination against Women – CEDAW ปี 1979) ฯลฯ

นอกจากนั้นก็ยังมีปฏิญญาและอนุสัญญาระดับภูมิภาคอีกมากมาย อาทิ อเมริกาก็มี American Convention on Human Rights, Inter – American Convention to Prevent and Punish Torture ฯลฯ ในยุโรปก็มี European Convention on Human Rights (ECHR) ฯลฯ ในแอฟริกา ก็มี Africa Charter on Human and People’s Rights ฯลฯ

ประเทศไทยปัจจุบันเป็นภาคีสถิติสัญญาเกี่ยวกับสิทธิอยู่ 7 ฉบับ คือ

1. อนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก
2. อนุสัญญาว่าด้วยการขจัดการเลือกปฏิบัติต่อสตรีในทุกรูปแบบ
3. กติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง
4. กติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิทางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม
5. อนุสัญญาว่าด้วยการขจัดการเลือกปฏิบัติทางเชื้อชาติในทุกรูปแบบ
6. อนุสัญญาต่อต้านการทรมานและการประติบัติหรือการลงโทษที่โหดร้ายไร้มนุษยธรรมหรือย่ำยีศักดิ์ศรี

7. अनुสัญญาว่าด้วยสิทธิคนพิการ

2.2 องค์กรคุ้มครองสิทธิมนุษยชน

สำหรับองค์กรคุ้มครองสิทธิมนุษยชนก็มีทั้งในระดับระดับชาติ ระดับระหว่างประเทศ และองค์กรเอกชนระหว่างประเทศ

2.2.1 ระดับชาติ

ก็มีองค์กรคุ้มครองสิทธิระหว่างประเทศ อาทิ คณะกรรมการที่ปรึกษาสิทธิมนุษยชนแห่งชาติของฝรั่งเศส (National Consultative Commissioner of Human Rights), คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนและความเสมอภาคในอังกฤษ (Equality and Human Rights Commissioner), คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแคนาดา (Canadian Human Rights Commissioner) คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนไทย ฯลฯ

ในอาฟริกามี 29 ประเทศมีคณะกรรมการสิทธิฯ ในเอเชียแปซิฟิกมี 22 ประเทศที่มีคณะกรรมการดังกล่าว ในยุโรปมี 11 ประเทศ ในอเมริกามี 5 ประเทศที่มีองค์กรดังกล่าว บ้างก็เป็นระดับประเทศบ้างก็เป็นระดับมลรัฐ บ้างก็มีทั้ง 2 ระดับ⁶

2.2.2 ระดับระหว่างประเทศ

ในระดับระหว่างประเทศก็มีองค์กรสิทธิที่มีสถานะต่าง ๆ อาทิ สหประชาชาติก็มีสภาสิทธิมนุษยชนสหประชาชาติ (UN Human Rights Council) ในทวีปอเมริกามี Inter-American Commission on Human Rights ในอาฟริกามี African Commission on Human and Peoples' Rights ในเอเชียก็มี ASEAN Intergovernmental Commission on Human Rights ในยุโรปก็มีศาลสิทธิมนุษยชนยุโรป (European Court of Human Rights)

2.2.3 องค์กรเอกชนระหว่างประเทศ (International NGO)

มีองค์กรเอกชนระหว่างประเทศมากมาย อาทิ องค์กรนิรโทษกรรมสากล (Amnesty International) ฮิวแมนไรตส์วอตช์ (Human Rights Watch) ฯลฯ

จากที่ได้กล่าวมานี้จะเห็นได้ว่า “สิทธิมนุษยชนตะวันตก” ต้องต่อสู้เพื่อให้ได้มา ต้องหวงแหนรักษาสีทธิของตน และต้องมีกฎหมายและองค์กรระดับต่าง ๆ มากมายเพื่อ “คุ้มครอง” สิทธิดังกล่าว ทั้งหมดนี้เป็นเรื่อง “ภายนอก” ตัวของมนุษย์ทั้งสิ้น แต่ปัจจุบันสำคัญที่เป็นเรื่องความคิดหรือจิตใจ (mind and opinion) อันเป็นเรื่องวัฒนธรรมก็เป็นปัจจัยสำคัญ “ภายใน” ที่มีผลต่อสิ่งที่ตะวันตกเรียกว่า “สิทธิมนุษยชนทั้งสิ้น”

⁶ ดู https://en.wikipedia.org/wiki/Human_Rights_Commission

ส่วนที่ 2

สิทธิมนุษยชนไทยในกระแสโลก

1. สิทธิมนุษยชนกับวัฒนธรรมไทย

วัฒนธรรมไทยมีรากลึกมาจากความสัมพันธ์ในระบบไพร่ – มุลนาย ที่มีมาตั้งแต่ครั้งอยุธยา ซึ่งมีชาชนหลัก ๆ คือ พระมหากษัตริย์ พระบรมวงศานุวงศ์ ขุนนาง ไพร่ ทาส ส่วนที่เรียกว่า “อิสรชน” จริง ๆ ค่อยข้างจะมีน้อยส่วนใหญ่จะเป็นชาวต่างชาติที่มาอยู่ในสยาม

ความสัมพันธ์ในระบบอุปถัมภ์นี้มีลักษณะ

1. เป็นสังคมมีชนชั้นชัดเจนระหว่างผู้เป็นนายหรือมุลนายอันได้แก่พระมหากษัตริย์ พระบรมวงศานุวงศ์ ขุนนาง กับผู้อยู่ภายใต้การปกครองคือ ไพร่ มี “ศักดิ์” สูงต่ำต่างกับ “ผู้มีศักดิ์ต่ำ” ต้องเคารพยำเกรง “ผู้มีบุญวาสนา” ตามคติที่ว่า “แข่งเรือแข่งพายแข่งได้ แต่แข่งบุญแข่งวาสนาแข่งไม่ได้” ในสังคมแบบนี้ ความเสมอภาคเป็นเรื่องแปลก เพราะวัฒนธรรมและความเชื่ออยู่บนระบบ “ความไม่เสมอภาค”

2. อำนาจและทรัพยากรเป็นของมุลนาย ไพร่เป็นได้ก็เพียงผู้แสวงหาทรัพยากรมาให้มุลนาย ในรูปให้ใช้แรงงานฟรี หรือส่วย

3. ความสัมพันธ์เป็นความสัมพันธ์แบบไม่เท่าเทียมกัน แต่ต่างตอบแทนกันทั้งทางเศรษฐกิจ สังคมและการเมือง คือไพร่ต้องให้แรงงานฟรีหรือทรัพย์สินแก่มุลนาย มุลนายต้องให้ความปกป้องคุ้มครองและ “อุปถัมภ์ค้ำชู” ไพร่ บนฐานความคิด “กตัญญู” รู้คุณท่าน และมี “กตเวที” คือตอบแทนซึ่งกันและกัน อันเป็นความสัมพันธ์ในสังคมทุกระดับ

ในระดับครอบครัว “ผู้ใหญ่” คือผู้บุพการี หรือญาติอาวุโสกับ “ผู้น้อย” คือผู้สืบสันดานและผู้ด้อยอาวุโสต่างต้องพึ่งพากันโดย “ผู้น้อยต้องคอยก้มประนมกร” และ “ผู้ใหญ่ต้องมีความเมตตาอาทรเผื่อแผ่” การให้ – การรับ – ความกตัญญู – ความกตเวทีที่ต้องตอบแทนกับจึงเป็นหัวใจ

ในระดับการปกครอง ผู้มี “ชาติวุฒิ” คือผู้ใหญ่ที่ผู้น้อยต้องเคารพเชื่อฟัง นายต้องดูแลลูกน้อง ลูกน้องก็ต้องช่วยเหลือนาย ต่างพึ่งพาอาศัยในลักษณะไม่เท่าเทียมกัน ในระบบอุปถัมภ์แบบนี้ นายคนใดมีวาสนาบารมี ก็จะมีคนมาพึ่งใบบุญมาก เพราะ “ค่าของคนอยู่ที่เป็นคนของใคร” มุลนายได้ดี ลูกน้องบริวารก็เพื่อพึ่งพิงด้วย แต่ถ้านายตกต่ำ บริวารก็พลอยรับผลไปด้วย

ในความสัมพันธ์ทางสังคมก็มีลักษณะเดียวกัน คือเมื่อรู้จักมักคุ้นกันก็จะเรียกกันเป็น “พี่ ป้า น้ำ อ่า” มีการแบ่งเป็นรุ่น “รุ่นพี่” “รุ่นน้อง” โดยอาศัยความสัมพันธ์ส่วนตัว และการปฏิบัติต่างตอบแทนกัน “ผู้ใหญ่” ในสังคมไทยจึงไม่ได้หมายถึงผู้มีอายุมากกว่าซึ่งเป็น “วัยวุฒิ” (ความเป็น “ผู้ใหญ่”

เพราะวัยสูงกว่า) เท่านั้น แต่นับถือกันที่ “ชาติวุฒิ” (ความเป็นผู้ใหญ่เพราะชาติกำเนิด เช่น เจ้านาย องค์น้อยก็ยังมีอายุมากกว่าที่ความเคารพ) และ “คุณวุฒิ” (ความเป็นผู้ใหญ่เพราะมีคุณสมบัติสูงกว่า เช่น ความรู้ หรือตำแหน่งสูงกว่า)

ในภาวะวัฒนธรรมแบบนี้ คนส่วนใหญ่ย่อมอยู่ในวัฒนธรรมแบบไพร่ฟ้า (parochial – subject culture) คือ

1. ยอมรับความไม่เสมอภาคในปัจจุบัน
2. ยอมรับอำนาจและผู้มีอำนาจหรือเป็นวัฒนธรรม “อำนาจนิยม” ก็ว่าได้ ยอมรับอภิสิทธิ์ต่าง ๆ และชนชั้น
3. ความสัมพันธ์ส่วนตัวอยู่เหนือกฎเกณฑ์แบบอื่นทั้งหมด ไม่ว่าจะเป็กฎหมาย หรือกฎเกณฑ์อื่น เราจึงเห็นสภาพที่กฎหมายไทยจะศักดิ์สิทธิ์เฉพาะกับผู้ไม่มีความสัมพันธ์ส่วนตัวกับเจ้าหน้าที่ผู้รักษากฎหมาย แต่ถ้ารู้จักกันเป็นส่วนตัวแล้ว เจ้าหน้าที่ก็พร้อมจะยกเว้นให้
4. เชื่อผู้มีอำนาจหรือผู้อุปถัมภ์จึงเกิดคิดว่า “เชื่อผู้นำชาติพ้นภัย” (คำกล่าวจอมพล ป. พิบูลสงคราม) หรือ “ข้าพเจ้าขอรับผิดชอบแต่ผู้เดียว” (คำกล่าวจอมพล สฤษดิ์ ธนะรัชต์)
5. คติพระพุทธศาสนาเองก็มีส่วนช่วยให้ความเชื่อว่า สถานะปัจจุบันของตนเกิดเพราะ “บุญทำกรรมแต่ง” มาแต่เดิมเปลี่ยนได้ยาก

แม้จะเปลี่ยนแปลงการปกครองในปี 2475 แล้วก็ตาม แต่การเปลี่ยนแปลงการปกครองก็ไม่ใช่การลุกขึ้นต่อสู้ของ “คนชั้นกลาง” แต่เป็นผลจากข้าราชการ พลเรือน ปัญญาชนผู้ได้รับการศึกษาจากต่างประเทศเป็นผู้กระทำการ คนส่วนใหญ่ไม่ได้ร่วมรับรู้ด้วย

ทั้งในประเทศไทย ปรัชญาเมธีที่จะสร้างความคิดเปลี่ยนแปลงระบบการเมือง เศรษฐกิจ สังคมแบบตะวันตกก็ไม่มี ก็จะมีคนอย่าง เทียนวรรณ กุหลาบ สายประดิษฐ์ จิตร ภูมิศักดิ์ ฯลฯ ก็หาใช่ปรัชญาเมธีที่จะเปลี่ยนโลกทัศน์ และกระบวนการคิดของคนไทยส่วนใหญ่ได้ จึงมีนักวิชาการบางท่านเสนอว่า เราเข้าสู่ประชาธิปไตยแบบตะวันตกในรูปแบบ แต่เนื้อหาสาระเราเป็น “ประชาธิปไตยแบบอุปถัมภ์” เรามีระบบตลาดจริง แต่เป็นระบบ “ทุนนิยมอภิสิทธิ์”⁷

ในสภาวะเช่นนี้ ย่อมไม่ก่อให้เกิดผลดีเป็นแน่ เพราะความขัดแย้งระหว่างวัฒนธรรมไทยกับสิทธิมนุษยชนสากลย่อมนำไปสู่ความสับสนและการไม่ยอมรับซึ่งกันและกันดังที่เห็นภาวะ “วิวาทะ” ระหว่างผู้นำไทยและองค์กรสหประชาชาติระหว่างประเทศถึงขนาดที่รัฐธรรมนูญใหญ่สร้างนวัตกรรมให้

⁷ สันสกอร์ ธนะพรพันธุ์, “วิถีแห่งวัฒนธรรมในสังคมไทย” ใน อนิจจังลักษณะของเมืองไทย เศรษฐศาสตร์วิเคราะห์ด้วยการเมือง, กรุงเทพฯ: ผู้จัดการ, 2536, หน้า 14-15.

คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติไทยต้อง “ชี้แจงและรายงานข้อเท็จจริงที่ถูกต้องโดยไม่ชักช้าในกรณีที่มีการรายงานสถานการณ์เกี่ยวกับสิทธิมนุษยชนในประเทศไทยโดยไม่ถูกต้องหรือไม่เป็นธรรม”⁸

ดังนั้น สมควรที่เราจะต้องทบทวนและแก้ปัญหาดังกล่าวโดยเร็วและผู้เขียนเห็นว่าหลักคิดในพระพุทธศาสนาจะเป็นทางออกของเรื่องนี้ได้

2. หน้าที่มนุษยชนตามหลักคิดพระพุทธศาสนา

พระพุทธศาสนาได้ชื่อว่าเป็นศาสนามนุษยนิยม (humanism) เพราะเชื่อว่ามนุษย์ทุกคนมีคุณค่าสูงสุดอยู่ในตัวเองและพร้อมที่จะเข้าสู่ภาวะสูงสุดได้ (พระนิพพาน) หากฝึกฝนตน

แต่การได้มาซึ่งภาวะเช่นนั้นตามหลักพระพุทธศาสนา คือ เราไม่ต้องต่อสู้กับใครอื่น (ดังที่ตะวันตกต่อสู้กับชนชั้นและรัฐ) แต่เราต้องสู้กับกิเลสในตัวของเราเอง จึงมีพุทธภาษิตว่า อตตาทเวชิตฺติ เสยโย ชนตนนันแลประเสริฐกว่า

2.1 สิทธิมนุษยชนตะวันตกและ “ตน” บนฐานแห่งการแบ่งแยก

ความจริงแนวคิดสิทธิมนุษยชนตะวันตกก็เน้นที่ “ตน” คือปัจเจกแต่ละคนเช่นกัน แต่ “ตน” ที่ว่านี้มีวิถีที่กำหนดโลกทัศน์ (world view) กระบวนทัศน์ (paradigm) ว่า “คนแต่ละคน” หรือ “ตัวตน” เป็นใหญ่ต้องพิชิตธรรมชาติ ต้องแข่งขัน ต่อสู้ แก่งแย่ง ช่งชิงและครอบงำกัน และต้องแผ่ขยายอำนาจออกไปเพื่อให้เหนือธรรมชาติและมนุษย์⁹ เสรีภาพ (freedom) เช่นนี้ พระพรหมคุณาภรณ์ กล่าวว่า “freedom ในความหมายอย่างนี้ก็ทำให้มองความหมายของความสุขไปในแนวทางเดียวกัน คือ มองเห็นความสุขเนื่องกันอยู่กับอิสระภาพชนิดที่จะไปเป็นเจ้าของใหญ่เหนือสิ่งภายนอกได้แก่การที่จะเอาส่งภายนอกมาบำเรอตนเอง เช่น การที่จะเสพวัตถุได้เต็มที่”¹⁰

สิทธิมนุษยชนในยุคนี้ในทัศนะพระพรหมคุณาภรณ์จึงเห็นว่าเป็นหลักประกันช่วยโลกไว้รวมทั้งการยอมทนกันได้ (tolerance) เพราะโลกยังแบ่งแยก เบียดเบียน แข่งขัน ช่มเหงแย่งชิงกันมาก ดังนั้น “สิทธิมนุษยชนและการยอมทนกันทางศาสนาเป็นต้นเป็นหลักประกันที่จะช่วยให้มนุษย์ในยุคที่มีระบบความคิดแบบแบ่งแยกนั้นพออยู่ด้วยกันไปได้ โดยไม่เบียดเบียนช่มเหงกัน คือ ป้องกันไม่ให้ฝ่ายหนึ่งเข้ามาครอบงำ บังคับ หรือทำลายอีกฝ่ายหนึ่ง และไม่ให้ต่างคนต่างกลุ่มต่างพวกมากดขี่กัน

⁸ คู่มือรัฐธรรมนูญฯ... มาตรา 247 (4).

⁹ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), พุทธวิธีแก้ปัญหาเพื่อศตวรรษที่ 21, กรุงเทพฯ: ผลิตธรรม, พิมพ์ครั้งที่ 16, 2557, หน้า 10 – 11.

¹⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 11.

คำว่า สิทธิมนุษยชน (human rights) เป็นต้นนี้ เกิดจากภูมิหลังในประวัติศาสตร์ ที่มนุษย์อยู่มาด้วยการดิ้นรนต่อสู้ เมื่อมนุษย์ยังอยู่ในระบบความคิดแบบแบ่งแยกแข่งขันกัน หลักสิทธิมนุษยชนเป็นต้นนั้นก็จะเป็นหลักประกันสำหรับปกป้องตัวไม่ให้ฝ่ายอื่นเข้ามาครอบงำทำลายได้”¹¹

แต่หลักสิทธิมนุษยชนนี้ ท่านพระพรหมคุณาภรณ์ กล่าวว่า “หลักสิทธิมนุษยชน (human rights) เป็นต้นนี้ มีจุดอ่อนหรือข้อบกพร่องที่สำคัญ 3 ประการ คือ

ประการที่ 1 ตัวหลัก หรือ concept เองมีความบกพร่องเพราะเกิดจากภูมิหลังและพื้นฐานความคิดแบบแบ่งแยก พรรคพวกผิวพรรณเป็นต้น ซึ่งทำให้มีการดิ้นรนต่อสู้แข่งขันแย่งชิงและปกป้องตัวเองเพื่อให้อยู่รอด ลักษณะของการที่จะได้มาซึ่งสิทธิมนุษยชน จึงเป็นไปในรูปของการที่จะเรียกร้องหรือทวงเอา

ประการที่ 2 สิทธิมนุษยชน เป็นต้นนี้ เป็นบัญญัติของสังคม คือเป็นเรื่องที่เกิดจากมนุษย์มา กำหนดตกลงกันขึ้นเอง ไม่ใช่เป็นของมีมาโดยธรรมชาติ ไม่ใช่ nature right เมื่อเป็นของที่มีมนุษย์กำหนดกันขึ้นเอง มันก็ไม่มีความจริงเป็นฐานรองรับที่จะให้เกิดความมั่นคง ที่จะตั้งอยู่ได้ตลอดไป แต่เป็นเรื่องของสังคมที่ต้องคอยจัดค้อยกำกับ โดยกำหนดทำเป็นกฎหมายข้อบังคับแล้วก็ยอมรับกัน จึงจะคงอยู่ได้

ถ้าจะให้มั่นคงยั่งยืนจริงก็ต้องโยงเข้ากับธรรมชาติที่เป็นของจริงให้ได้ คือให้มีฐานอยู่ในธรรมชาติด้วย การที่มีฐานอยู่ในธรรมชาติ ก็คือการพัฒนามนุษย์ให้มีสภาพจิตซึ่งพร้อมที่จะรักษาสิทธิมนุษยชนนั้น และเมื่อนั้นสิทธิมนุษยชนจึงจะยั่งยืนอยู่ได้ แต่เรื่องนี้ต้องโยงไปถึงข้อบกพร่องประการที่ 3

ประการที่ 3 หลักสิทธิมนุษยชน หรือ human rights เป็นต้นนี้ เป็นเรื่องของพฤติกรรมทางสังคม เป็นเรื่องที่เน้นกันอยู่แค่ระดับสังคม โดยไม่ค่อยได้ดูเบื้องหลังกันให้ลึกลงไปและให้ทั่วตลอดระบบแห่งพฤติกรรมของมนุษย์”¹²

ท่านพระพรหมคุณาภรณ์ตั้งข้อสังเกตต่อไปว่า สิทธิมนุษยชนแบบนี้ มีการเรียกร้องกันด้วยโทสะ เคียดแค้นชิงชังและมีการหวงแหนกีดกันแบ่งแยก คือมีจรรยา 5 คือ

1. **อวาสมัจฉริยะ** ความหวงแหนกีดกัน เกี่ยวกับเรื่องที่อยู่อาศัย ประเทศ ท้องถิ่น ดินแดน
2. **กุลมัจฉริยะ** การหวงแหนกีดกัน เกี่ยวกับเรื่องพรรคพวก พงศ์เผ่า เหล่ากอ หรือชาติพันธุ์ เช่น ethnic groups และ religious groups ต่าง ๆ
3. **ลามัจฉริยะ** ความหวงแหนกีดกัน เกี่ยวกับเรื่องลาภทรัพย์ สมบัติ และผลประโยชน์ต่าง ๆ

¹¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 18.

¹² เรื่องเดียวกัน, หน้า 20

4. **วัฒนธรรมวรรณะ** ความหวงแหนกีดกัน เกี่ยวกับเรื่องชั้นวรรณะ ผิวพรรณ จำพวก class, caste ตลอดจน colour

5. **วัฒนธรรมอาชีพ** ความหวงแหนกีดกัน ในเรื่องของวิทยาการ ความรู้ คุณพิเศษ วุฒิ ความดีงาม ความก้าวหน้าในทางภูมิปัญญา และความสำเร็จต่าง ๆ”¹³

พระพรหมคุณาภรณ์จึงเสนอว่าจริยธรรมเชิงลบแบบสทิมมนุษย์ชนนี้ต้องพัฒนาให้เป็นจริยธรรมเชิงบวกคือเข้าใจความหมายของเสรีภาพหรืออิสรภาพให้ถูกต้อง 3 ระดับคือ

1. อิสรภาพในความสัมพันธ์ที่ถูกต้องกับธรรมชาติแวดล้อม อยู่อย่างผสมกลมกลืนกับธรรมชาติ ไม่ทำลายธรรมชาติ

2. อิสรภาพในความสัมพันธ์ที่ถูกต้องกับเพื่อนมนุษย์ ไม่เบียดเบียนกัน เป็นมิตร เกื้อกูลช่วยเหลือกัน และ

3. อิสรภาพภายในแห่งชาติของตนเข้าด้วย คือเป็นอิสระจากการบีบบังคับครอบงำของสิ่งแวดล้อมจากธรรมชาติ และบีบบังคับทางสังคมและมีความสุขด้วยตนเองมากขึ้น จนอยู่ได้ดีด้วยตนเอง มีความสุขอิสระโดยไม่ต้องขึ้นกับสิ่งภายนอก คือมี “ความเป็นไท” อย่างแท้จริง ไม่ต้องครอบงำธรรมชาติหรือมนุษย์

พระพุทธศาสนาสอนว่ามนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของระบบความสัมพันธ์ตามหลักปัจจัยทางธรรมชาติ จึงต้องกลมกลืน เกื้อกูลเป็นปัจจัยที่ติดต่อกันและต้องมีเมตตาต่อมนุษย์และสัตว์ผู้ร่วมอยู่ในธรรมชาติเดียวกัน และมีอิสรภาพทางใจภายในตน ไม่ครอบงำ ช่มเข่งผู้อื่น มีความสุขในตนด้วยเหตุดังนี้ พระพุทธศาสนาจึงไม่เคยสอนให้ไปเรียกทวงสิทธิจากใคร แต่สอนว่าเมื่อเรามีอิสรภาพเช่นนี้ คนอื่นก็มี เราจึงมีหน้าที่ต่อผู้อื่น

2.2 หน้าที่มนุษย์ชน (Human Duties)

พระพุทธศาสนาจึงเน้นที่หน้าที่มนุษย์ทั้งต่อตนเอง และต่อผู้อื่น ดังจะเห็นได้จากหมวดธรรมในหนังสือธรรมานุญชีวิตของพระพรหมคุณาภรณ์ที่มีหลักการดำเนินชีวิตด้วยการปฏิบัติตนเอง ทั้งสิ้น อาทิ การมีฐานชีวิตที่มั่นคงต้องเว้นชั่ว 14 ประการ คือไม่ผิดศีล 5 ไม่มีอคติ 4 เว้นอบายมุข 6 และกำหนดหน้าที่ที่ตนมีต่อบุคคลใกล้ชิด 6 กลุ่ม ตามหลักทศ 6 คือ

ทศ 1 ในฐานะที่เป็นบุตรธิดา พี่เขยพี่สาวมารดา ผู้เปรียบเสมือนทศเบื้องต้น ดังนี้

1. ท่านเลี้ยงเรามาแล้ว เลี้ยงท่านตอบ
2. ช่วยทำกิจธุระการงานของท่าน
3. ดำรงวงศ์สกุล

¹³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 126

4. ประพฤติตนให้เหมาะสมกับความเป็นทายาท
5. เมื่อท่านล่วงลับไปแล้ว ทำบุญอุทิศให้ท่าน

บิดามารดาอนุเคราะห์บุตร ตามหลักปฏิบัติดังนี้

1. ห้ามปรามป้องกันจากความชั่ว
2. ดูแลฝึกอบรมให้ตั้งอยู่ในความดี
3. ให้ศึกษาศิลปวิทยา
4. เป็นธุระเมื่อถึงคราวจะมีคู่ครองที่สมควร
5. มอบทรัพย์สมบัติให้เมื่อถึงโอกาส

ทิศ 2 ในฐานะที่เป็นศิษย์ ฟังแสดงความเคารพนับถือครูบาอาจารย์ ผู้เปรียบเสมือนทิศเบื้องขวา ดังนี้

1. ลูกต้อนรับ แสดงความเคารพ
2. เข้าไปหา เพื่อนำเรื่อง รับใช้ ปรีกษา ซักถาม รับคำแนะนำ เป็น
3. ฟ้องด้วยดี ฟังเป็น รู้จักฟังให้เกิดปัญญา
4. ประนินบัติ ช่วยบริการ
5. เรียนศิลปวิทยาโดยเคารพ เอาจริงเอาจังถือเป็นกิจสำคัญ

อาจารย์อนุเคราะห์ศิษย์ ตามหลักปฏิบัติดังนี้

1. แนะนำฝึกอบรมให้เป็นคนดี
2. สอนให้เข้าใจแจ่มแจ้ง
3. สอนศิลปวิทยาให้สิ้นเชิง
4. ส่งเสริมยกย่องความดีงามความสามารถให้ปรากฏ
5. สร้างเครื่องคุ้มครองภัยในสารทิศ คือสอนฝึกศิษย์ให้วิชาเลี้ยงชีพได้จริง และรู้จักดำรงตนเองด้วยดี ที่จะเป็นประกันให้ดำเนินชีวิตดีงามโดยสวัสดิ์ มีความสุขความเจริญ

ทิศที่ 3 ในฐานะมีสามี ฟังให้เกียรติบำรุงภรรยา ผู้เปรียบเสมือนทิศเบื้องหลัง ดังนี้

1. ยกย่องให้เกียรติสมฐานะที่เป็นภรรยา
2. ไม่ดูหมิ่น
3. ไม่นอกใจ
4. มอบความเป็นใหญ่ในบ้าน
5. หาเครื่องแต่งตัวมาให้ เป็นของขวัญตามโอกาส

ภรรยาอนุเคราะห์ **สามี** ตามหลักปฏิบัติดังนี้

1. จัดงานบ้านให้เรียบร้อย
2. สงเคราะห์ญาติมิตรทั้งสองฝ่ายด้วยดี
3. ไม่นอกใจ
4. รักษาทรัพย์สมบัติที่หามาได้
5. ขยับ ข่างจัดข่างทำ เองงานทุกอย่าง

ทิศที่ 4 ในฐานะที่เป็นมิตรสหาย พึงปฏิบัติต่อ**มิตรสหาย** ผู้เปรียบเสมือนทิศเบื้องซ้าย

1. เผื่อแผ่แบ่งปัน
2. พุดจามีน้ำใจ
3. ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน
4. มีตนเสมอ ร่วมสุขร่วมทุกข์ด้วย
5. ซื่อสัตย์จริงใจ

มิตรสหายอนุเคราะห์ **ตอบ** ตามหลักปฏิบัติดังนี้

1. เมื่อเพื่อประมาท ช่วยรักษาป้องกัน
2. เมื่อเพื่อนประมาท ช่วยรักษาทรัพย์สมบัติของเพื่อน
3. ในคราวมีภัย เป็นที่พึ่งได้
4. ไม่ละทิ้งในยามทุกข์ยาก
5. นับถือตลอดถึงวงศ์ญาติของมิตร

ทิศที่ 5 ในฐานะที่เป็นนายจ้าง พึงบำรุง **คนรับใช้ และ คนงาน** ผู้เปรียบเสมือนทิศเบื้อง

ล่าง ดังนี้

1. จัดงานให้ทำตามความเหมาะสมกับกำลังเพศ วัย ความสามารถ
2. ให้ค่าจ้างรางวัลสมควรแก่งานและความเป็นอยู่
3. จัดสวัสดิการดี มีช่วยรักษาพยาบาล ในยามเจ็บไข้ เป็นต้น
4. มีอะไรได้พิเศษมา ก็แบ่งปันให้
5. ให้มีหยุด และพักผ่อนหย่อนใจ ตามโอกาสอันสมควร

คนรับใช้และคนงาน **แสดงน้ำใจ** ต่อนายงานดังนี้

1. เริ่มทำงานก่อน
2. เลิกงานทีหลัง
3. เอาแต่ของที่นายให้
4. ทำงานให้เรียบร้อยและดียิ่งขึ้น

5. นำความดีของนางงานและกิจการไปเผยแพร่

ทิศที่ 6 ในฐานะที่เป็นพุทธศาสนิกชน พึงแสดงความเคารพนับถือต่อ พระสงฆ์ ผู้เปรียบเสมือนทิศเบื้องบน ดังนี้

1. จะทำสิ่งใด ก็ทำด้วยความเมตตา
2. จะพูดสิ่งใด ก็พูดด้วยเมตตา
3. จะคิดสิ่งใด ก็คิดด้วยเมตตา
4. ต้อนรับด้วยความเต็มใจ
5. อุปถัมภ์ด้วยปัจจัย 4

พระสงฆ์อนุเคราะห์ **คฤหัสถ์** ตามหลักปฏิบัติดังนี้

1. ห้ามปรามสอนให้เว้นจากความชั่ว
2. แนะนำสั่งสอนให้ตั้งอยู่ในความดี
3. อนุเคราะห์ด้วยความปรารถนาดี
4. ชี้แจงอธิบายทำสิ่งที่เคยฟังแล้วให้เข้าใจแจ่มแจ้ง
5. บอกทางสวรรค์ สอน วิธีดำเนินชีวิตให้มีความสุขความเจริญ

ข. เกื้อกูลกันประสานสังคม ช่วยเหลือเกื้อกูลกันร่วมสร้างสรรค์ สังคมให้สงบสุข มั่นคงสามัคคีมีเอกภาพ ด้วยสังคหวัตถุ 4 คือ

1. ทาน เพื่อแบ่งปัน (ช่วยด้วยเงินด้วยของ)
2. ปิยวาจา พูดอย่างรักกัน (ช่วยด้วยถ้อยคำ)
3. อตถจริยา ทำประโยชน์ แก่เขา (ช่วยด้วยกำลังแรงงาน)
4. สมานัตตา เอาตัวเข้าสมาน (ช่วยด้วยร่วมสร้างสรรค์และแก้ปัญหา เสมอกัน โดยธรรม และร่วมสุขร่วมทุกข์กัน)¹⁴

นอกจากนั้นยังรวมให้มีจุดหมายในชีวิต 3 ระดับ คือ

ขั้นที่ 1 ทิณฐธัมมิกัตถะ จุดหมายชั้นตาเห็น หรือประโยชน์ปัจจุบัน

- ก) มีสุขภาพดี ร่างการแข็งแรง ไร้โรค อายุยืน
- ข) มีเงินมีงาน มีอาชีพสุจริต พึ่งตนเองได้ทางเศรษฐกิจ
- ค) มีสถานภาพดี เป็นที่ยอมรับนับถือในสังคม

¹⁴ เรื่องเดียวกัน

- ง) มีครอบครัวผาสุก ทำวงศ์ตระกูลให้เป็นที่น่าเชื่อถือ ทั้ง 4 นี้ พึงให้เกิดมีโดยธรรม และใช้ให้เป็นประโยชน์ ทั้งแก่ตนและผู้อื่น

ขั้นที่ 2 สัมปรายิกัตถะ จุดหมายชั้นเลยตาเห็น หรือ ประโยชน์เบื้องหน้า

- ก) มีความอบอุ่นสบายซึ่งสุขใจ ไม่อ้างว้างเลือนลอย มีหลักยึดเหนี่ยวใจให้ เข้มแข็ง ด้วยศรัทธา
 ข) มีความภูมิใจ ในชีวิต สะอาด ที่ได้ประพฤติดแต่การอันดีงาม ด้วยความสุจริต
 ค) มีความอึดใจ ในชีวิตมีคุณค่า ที่ได้ทำประโยชน์ตลอดมาด้วยน้ำใจเสียสละ
 ง) มีความกล้า้วกล้ามันใจ ที่จะแก้ไขปัญหา นำชีวิตและภารกิจไปได้ด้วยปัญญา
 จ) มีความโล่งจิตมั่นใจ มีทุนประกันภพใหม่ ด้วยทำไว้แต่กรรมที่ดี

ขั้นที่ 3 ปรมัตถะ จุดหมายสูงสุด หรือ ประโยชน์อย่างยิ่ง

- ก) ถึงอุกโลกธรรมกระทบ ถึงจะพบความผัวผวนปรวนแปร ก็ไม่หวั่นไหว มีใจ เกษมศานต์มั่นคง
 ข) ไม่ถูกความยึดติดถือมั่นบีบคั้นจิต ให้ผิดหวังโศกเศร้า มีจิตโล่งโปร่งเบาเป็น อิศระ
 ค) สดชื่น เบิกบานใจ ไม่ขุ่นมัวเศร้าหมอง ผ่องใส ไร้ทุกข์ มีความสุขที่แท้ รู้เท่า ทนและทำการตรงตามเหตุปัจจัย ชีวิตหมดจดสดใส เป็นอยู่ด้วยปัญญา

ถ้าบรรลุจุดหมายชีวิตถึงขั้นที่ 2 ขึ้นไป เรียกว่าเป็น “บัณฑิต”¹⁵

นี่คือหน้าที่มนุษย์ที่แต่ละคนมีต่อตนเองและคนรอบข้างโดยไม่ต้องการการเรียกร้อง ทวงถาม ไม่ต้องการการรับรองหรือคุ้มครองจากกฎหมายหรือองค์กรใด และเมื่อเป็น “หน้าที่ของเรา” ก็ย่อม เป็น “สิทธิ” ของผู้อื่น เช่น หน้าที่บุตร ก็เป็นสิทธิของบิดามารดา หน้าที่ของสามีก็เป็นสิทธิของภรรยา ฯลฯ

¹⁵ เรื่องเดียวกัน

บทสรุป

ผู้เขียนจึงเห็นว่าการนำหลักพระพุทธศาสนาเป็นหลักในการส่งเสริม “หน้าที่มนุษยชน” จึงน่าจะเป็นสิ่งที่ทำควบคู่กันไปได้กับ การส่งเสริม “สิทธิมนุษยชน” เพื่อให้เกิดความสมบูรณ์ที่แท้จริงในการที่มนุษย์จะปฏิบัติต่อเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน